

Orașul Săliște – „Mărgăritarul Ardealului”

Virgil Alexandru CHERA

Manager of the Medical Assistance Hospital from Săliște

chera.alex@gmail.com

Abstract: This essay represents a synthetic sketch of the main dimensions of the city of Săliște (Sibiu, Romania). The natural setting of the locality, the historical and cultural landmarks, the regional mentality, the strategy of the further development of the city are captured. Of special interest are the tradition here, always alive and connected to the present, then the archive of the city of Săliște represented by the museums here. It is important to say that from Săliște come a series of people of culture, historians and philosophers, among them the philosopher D.D. Roșca, translator from Hegel. We also paid attention to the way in which the phenomenon of globalization influences the culture and mentality of the area, the way in which the young generation preserves the healthy tradition and critically assimilates the new.

Keywords: *Săliște; urban development strategy; mentality; cultural archive; tradition-innovation conjunction.*

Repere istorice și culturale. Strategia de dezvoltare a orașului Săliște se sprijină și pe importantele *repere istorice și culturale* ce caracterizează localitatea. Cercetătorii au descoperit aici vestigiile arheologice de dinaintea imperiului roman, imperiu care a influențat zona Săliște. Cu toate aceste înrîuriri, Săliștea se deosebește de oricare altă zonă prin faptul că a păstrat specificul portului (se estimează ca reprezentând 90% din portul dacilor).

Intrate deja în arhivele comune ale istoriei noastre, se cunosc izvoare istorice de pe vremea existenței Cnezatului Marginei, fixat pe cetatea Sibiel și continuă cu Scaunul Săliștii, se confundă cu Țara Almașului, devenită Plasa Săliște. E o zonă cu continuitate istorică: prima atestare documentară a localității datează din 1354, cu denumirea maghiară de *Nogfalu*, sau Grossdorf, sau Magna Villa, aceasta din urmă figurînd, în 1383, cu denumirea Magna Villa Valachiealis, Marele sat al Românilor.

După 1485 și până în 1876, Săliștea a intrat în componența celor șapte județe ale Universității săsești, supusă la numeroase dări și obligații feudale. Țăranii din zonă s-au revoltat. A fost o mișcare condusă de Oprea Miclăuș și de preotul Moise Macenic din Sibiel, personalități canonizate ca sfinți la Catedrala Reîntregirii din Alba Iulia. Nemulțumirile de aici au ajuns până la împărăteasa Maria Tereza, dar aceștia, împreună cu preotul Ioan din Galeș, au fost întemnițați la Viena unde au și murit.

Tot istoricii au constatat existența în Săliște a unor conflicte și revolte împotriva patriciatului săsesc din Sibiu, ce exercita presiuni asupra locuitorilor români din scaunul Săliște, iar mai târziu această zonă a reprezentat un centru puternic al rezistenței românilor ortodocși față de Unirea cu Roma, inițiată de habsburgi în 1700.

Săliștenii au participat la evenimentele revoluționare din 1848–1849, la Mișcarea Memorandistă, precum și la alte acțiuni care au contribuit la Unirea Transilvaniei cu România (1 Decembrie 1918) i-au găsit pe în cursul evenimentelor. Dionisie Romano, om de

cultura și episcop de Buzău, este unul dintre participanți, cel care a rămas ca o figură proeminentă în istoria culturii Române, prin școlile înființate și prin lucrările scrise.

Apoi, timp de două secole, XVIII și XIX, Săliștea a fost un centru meșteșugăresc important, dar și unul comercial și cultural care a contat enorm în Mărginime¹. Tradițiile și obiceiurile zonei au fost păstrate prin ritualuri specifice (petrecute la nunți, botezuri, înmormântări, sărbătorile de iarnă, lăsatul secului etc.), fie prin cultivarea semnificației lor culturale și spirituale (prinsul verilor și văruțelor, pentru copii cu vârste de 12 ani; Sângeorzul, eveniment care are loc când se tocmeșc ciobanii, și Ispasul, când se alcătuieș turmele de oi; „macovei”, „chilipii”, „mălaiurile”).

Mândria de a fi român ortodox, așadar identitatea prin credință, dar și iubirea de carte, acestea au fost trăsăturile fundamentale specifice săliștenilor. Acești mocani, cum le spune Iorga, s-au afirmat în istorie prin dorința de cunoaștere și de unire prin puterea credinței strămoșești. Încă din 1616 este menționată în Săliște Școala Gramaticului Dumitru Popa, prima școală românească din Transilvania, după cea din Scheii Brașovului.

Din acest „salon al Ardealului”, după expresia lui Octavian Goga, s-au ridicat multe personalități ale culturii noastre, istorici, poeți, prozatori, sculptori, ingineri sau regizori: George Topârceanu (1886-1937); Dionisie Romano (1805-1873), membru Academiei Române, fondator al Bibliotecii Academiei; pictorul, sculptorul și poetul popular Picu Pătruț (1818-1873); istoricul Ioan Lupaș (1890-1967), membru al Academiei Române; istoricul Ioan Moga (1902-1950), profesor la Institutul de Istorie din Cluj; Onisifor Ghibu (1883-1972), organizator și reformator al învățământului din Transilvania și Banat, membru al Academiei Române; filosoful D.D. Roșca (1895-1980), traducătorul lui Hegel în limba română, membru al Academiei Române; regizorul Victor Iuliu (1912-1968), director al Institutului de Artă Cinematografică; Andrei Oțetea (1894-1977), istoric și membru al Academiei Române, director al Teatrului Național din Iași; Nicolae Oancea (1907-1973), publicist și director al Bibliotecii Universității din București; Axente Banciu (1875-1959), publicist și membru de onoare al Academiei Române. Cum se vede, avem de-a face cu o pleiadă de personalități care justifică pe deplin calitatea intelectual-valorică a Săliștei de a fi o „capitală culturală a Mărginimii”.

Pentru actele culturale de orice calibru ar fi, e important să poți proiecta sfera unui *public țintă* care, la Săliște, că și în alte locuri, poate fi constituit prin implicarea locuitorilor, la care se adaugă turiștii.

Iată care sunt în acest sens datele oferite de Primăria orașului Săliște, oraș care, atunci când a fost comună, avea cel mai mare număr de sate din județ, adică: zece. Nu există informații precise legate de numărul locuitorilor înainte de 1900, dar există acum o statistică a locuitorilor de azi.

„Devenită oraș de rangul III în anul 2003, prin Legea nr. 336/08-07-2003 publicată în MOF 498/2003, Săliște, împreună cu cele nouă localități componente, are în prezent o suprafață totală de 22.678,00 ha. Intravilanul orașului, conform datelor din Cadastrul Funciar al UTA Săliște și Registrul centralizator al parcelelor, este de 603,21ha, din care 167,88 ha orașul Săliște, 24,62 ha Galeș, 49,42 ha Vale, 81,74 ha Sibiel, 64,54 ha Fântânele, 56,28 ha Săcel, 29,68 ha Mag, 92,49 ha Amnaș, 36,57 ha Aciliu².

Cadrul natural. Pentru un oraș ca Săliște, unde actele de cultură se împletesc cu activitățile din sfera turismului, prezentarea sumară a *cadrului natural* este necesară. Orașul Săliște este situat în Depresiunea Săliștei, în sud-vestul județului Sibiu, la 21 Km vest distanță

¹ Vezi *Mărginenii Sibiului*, coord. Cornel Irimie, Nicolae Dunăre și Paul Petrescu (București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1985), capitolele „Satele” și „Ocupații tradiționale”, pp. 118-256.

² Consiliul Local al Orașului Săliște, Primăria Orașului Săliște, *Strategia de dezvoltare a orașului Săliște 2008-2013-2020*, p. 5, Arhiva Primăriei din Săliște.

de Sibiu și la 30 de km de orașul Sebeș din județul Alba, în zona dealurilor submontane ale Munților Cibin. Așezată pe cumpăna apelor Olt și Mureș, pe granița dintre munții Cibinului și podișul Transilvaniei, Săliștea are ca vecini: (N) Ocna Sibiului, Luduș, Apoldul de Jos, (S) Munții Cindrel, (V) Apoldul de Sus și Tilișca, (E) Șura Mică, Cristian și Orlat. Este situată la o latitudine medie de 350-600 m, cu o diferență de peste 1800 m între lunca Amnașului și circurile glaciare de sub vf. Cindrel și vf. Piatra Albă.

Amintim, în această scurtă prezentare a cadrului natural³, faptul că clima localității este temperat continentală, cu influențe oceanice, cu o temperatură medie anuală de 5°-8° C, cu precipitații de 700 -900 mm anual, fără secete. Săliștea este o zonă unde se întâlnesc: bruma, ceața, roua, vânturi, dar nu foarte puternice, fiind specifică briza între deal și vale. Solul este foarte diferit, iar pădurea caracterizează în mod deosebit regiunea, fiind formată din: stejar, fag, carpen, frasin, ulm, mesteacăn, paltin, plop, tei, arțar, cireș sălbatic, molid, brad, pin, scoruș, arin. În poieni sunt murul, zmeurul, afinul, coacăzul. La marginea pădurii și în fânețe cresc: porumbarul, păducelul, măceșul, lemnul câinesc, socul, alunul. În păduri cresc mușchi, licheni, ciuperci, măcrișul iepurelui, brădișor, bumbarița, feriga.

Aceste trăsături ale cadrului natural, importante pentru buna desfășurare a unor forme de acte culturale, oferă managerilor orașului Săliște garanția că este posibilă și reală o dezvoltare economică, îndeosebi în sfera silviculturii și a turismului.

Strategia în sfera culturii. Orașul Săliște și-a definit și strategia în domeniul culturii propriu zise. Se urmărește consolidarea și dezvoltarea calitativă a actului cultural în oraș și în Mărginimea Sibiului, astfel încât „zona Mărginimii să fie recunoscută pe plan regional și național ca o comunitate care prețuiește, sprijină și dezvoltă cultura și artele și are un aport cultural valoros pe plan național și internațional”⁴.

Care sunt acele posibilități de revigorare atât a activității cultural-artistice, cât și a economiei locale? Se consideră că patrimoniul cultural din Mărginimea Sibiului a fost mai mult sau mai puțin valorificat după 1989, că activitatea cultural-artistice a fost marcată de factorul economic și de permanentele schimbări ale legislației, structurii și statutului organismelor cu preocupări în domeniul culturii. În ciuda acestor neajunsuri, acțiunile culturale care s-au desfășurat au motiva și mobilizat comunitatea locală. Au fost organizate activități în colaborare cu Prefectura Județului Sibiu, Consiliul Județean, Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Național, Centrul de conservare și promovare a culturii tradiționale, cu bisericile și instituțiile de învățământ.

Un vector esențial este cel al școlilor de pe raza orașului Săliște, cu care se dorește o revigorare a vieții culturale, prin înființarea unor ansambluri folclorice de cântece și dansuri, grupuri vocale, orchestre de muzică populară și instrumentiști, ansambluri de dans contemporan, cenacluri literare și publicații (reviste școlare), care, prin activitățile lor, să producă evenimente culturale la nivel local, național sau internațional.

În ceea ce privește spațiul desfășurării actelor culturale, locurile vor fi cele cunoscute: Casa de Cultura ”Onisifor Ghibu” Săliște, căminele culturale din satele Sibiul, Săcel, Vale, Fântânele, Mag, Amnaș și Aciliu, iar pentru tineri, o alternativă o reprezintă Clubul de Tineret Săliște.

Alți vectori ai acestei strategii:

- îmbogățirea fondului de carte din cadrul Bibliotecii orașenești, dar și a bibliotecilor școlare din cadrul unităților de învățământ;
- relansarea turismului prin promovarea turismului cultural-istoric, ceea ce presupune restaurarea și punerea în valoare a tuturor obiectivelor din patrimoniul cultural-istoric

³ Pentru detalii, vezi cap. „Zona” din *Mărginimii Sibiului*, ed. cit., pp. 13-118.

⁴ Vezi *Strategia de dezvoltare a orașului Săliște 2008-2013-2020*, p. 44; cităm în continuare din acest document strategic.

(monumente istorice, muzee – *Muzeul Culturii Săliștene, Muzeul Parohial ortodox Săliște, Muzeul Etnografic "Maria Costăchescu" Galeș, Muzeul de icoane pe sticlă Sibiel, Muzeul de icoane Fântânele*, case memoriale etc.), marcarea lor corespunzătoare și introducerea lor într-un traseu turistic precum și organizarea de evenimente culturale, spectacole, expoziții de artă, precum *Tabăra națională de sculptură în lemn*;

- festivalurile muzicale, folclorice, sportive, târgurile și expozițiile, conferințele și simpozioanele etc., care atrag vizitatori autohtoni și străini, să se transforme în strategii de promovare și dinamizare a turismului local;
- manifestări simultane organizate în colaborare cu orașele înfrățite din străinătate, prin intermediul Primăriilor cu care avem legături privilegiate, workshop-uri și sesiuni de comunicări sub tutela Oficiului de Turism, editarea unui calendar al evenimentelor și distribuirea lui prin unitățile turistice.

Iată de altfel o *analiză SWOT* a acestei strategii de dezvoltare culturală⁵:

Puncte tari: patrimoniul cultural-istoric existent în zonă (muzee, biserici etc.); conservarea unor obiceiuri și tradiții locale; disponibilitatea persoanelor abilitate (responsabili case de cultură, cadre didactice etc.) pentru revigorarea vieții cultural-artistice.

Puncte slabe: lipsa unor spații adecvate pentru activitatea instituțiilor și organizațiilor culturale; lipsa unor politici comunitare în domeniul cultural; lipsa de sustenabilitate a instituțiilor culturale

Oportunități: nevoia de diversificare a ofertei de petrecere a timpului liber; creșterea calității ofertei culturale și a cererii produsului cultural; posibilitatea obținerii unor fonduri (fonduri structurale, guvernamentale, locale); interesul crescut manifestat de locuitorii zonei pentru păstrarea tradițiilor și obiceiurilor.

Amenințări: slaba dinamică a vieții culturale; insuficientul accent pe dezvoltarea parteneriatului între operatorii culturali, mediul de afaceri, mediul academic și administrația publică locală.

Cultură și bani. Imagine și eveniment cultural de excepție. Orice cultură care aspiră la un statut valoric important se sprijină pe o bază economică dezvoltată. De aceea, managerii unor structuri culturale, fie ele naționale sau regionale, locale, se interesează înainte de toate de performanțele pe care le ating structurile economice ale societății sau regiunii respective. Între cultură și bani, cum arăta Alvin Toffler⁶, este o relație organică, de dependență reciprocă, dar în care rolul celor din urmă e definitoriu. Nu poți face cultură fără un suport financiar solid, mai mult, calitatea actului cultural, spune totodată autorul cărții *Șocol viitorului*, este influențată și ea de puterea financiară.

Primăria din Săliște are o strategie de dezvoltare a orașului îndeosebi începând din 2008 și, în perspectivă, până în 2020⁷, dar totodată și un plan de dezvoltare a localității în aceeași perioadă. Consiliul Local al orașului și Primăria au plecat de la ipoteza necesității implementării unei asemenea strategii:

„Necesitățile de dezvoltare economică a comunității de pe raza orașului Săliște impun elaborarea unei strategii de dezvoltare locală care să țină seama de resursele locale disponibile, astfel ca politicile și programele existente sau propuse să corespundă acestor necesități și să permită accesarea de fonduri necesare implementărilor de proiectelor de interes local și regional de la diferiți finanțatori sau cofinanțatori (guvernamentale, fonduri structurale etc.). În consecință, se previzionează în următorii ani o creștere a interesului

⁵ Sursa citată, pp. 45-47.

⁶ Vezi Alvin Toffler, *Consumatorii de cultură*, Editura Antet, 1997.

⁷ Vezi *Strategia de dezvoltare a orașului Săliște 2008-2013-2020*.

investițional, în funcție de domeniile prioritare, oportunitățile create și interesele comunității locale.

Populația reflectă deopotrivă stabilitate și schimbare. Stabilitatea este dată de continuitatea care va consolida profilul ocupațional al principalelor domenii de activitate tradiționale. Schimbarea este generată de oportunitățile nou apărute și nevoia de a răspunde cererii unei populații care îmbătrânește⁸.

Conceptul de dezvoltare strategică presupune „o viziune unitară asupra tuturor domeniilor de activitate, indiferent de natura acestora. Interdependența factorilor care influențează, în cazul de față, domenii precum cultura, turismul și dezvoltarea economică a zonei impune o serie de măsuri care să ducă, în final, la dinamizarea vieții culturale și a turismului, dezvoltarea parteneriatului între operatorii culturali, mediul de afaceri, mediul academic și administrația publică locală, prin adoptarea unor politici comunitare în domeniul cultural”⁹.

Priorități și măsuri ale dezvoltării strategice. 1. Dezvoltarea infrastructurii (transport, reabilitare urbană, utilități publice: dezvoltarea, reabilitarea și modernizarea infrastructurii de transport și comunicații.

2. Îmbunătățirea sistemelor de management sectorial de mediu: dezvoltarea sistemelor specifice de management al resurselor de apă; construirea și modernizarea sistemelor specifice de management a deșeurilor; educarea impactului deșeurilor asupra mediului; îmbunătățirea calității managementului deșeurilor.

3. Sprijinirea afacerilor, creșterea ocupării și dezvoltarea resurselor umane: dezvoltarea afacerilor prin crearea unor locații specifice și promovarea produselor industriale și a serviciilor pe piața internă și externă; promovarea măsurilor active de ocupare a forței de muncă disponibilă și dezvoltarea sistemului de formare profesională inițială și continuă.

4. Dezvoltare rurală: dezvoltarea și diversificarea economiei rurale; utilizarea durabilă a terenurilor agricole; îmbunătățirea calității producției și produselor agricole; promovarea inițiativelor locale Leader; utilizarea durabilă a terenurilor forestiere.

5. Sănătate și Asistență socială: dezvoltarea și modernizarea infrastructurii de sănătate; îmbunătățirea și extinderea sistemului de servicii sociale și comunitare.

6. Învățământ și Cultură: dezvoltarea infrastructurii din învățământ; dezvoltarea infrastructurii din domeniul culturii.

7. Dezvoltarea turismului. repertorierea, reabilitarea și conservarea capitalului și a infrastructurii turistice; creșterea competitivității pe piețele naționale și internaționale; formarea resurselor umane; stimularea parteneriatului public-privat în turism; dezvoltarea și permanentizarea acțiunilor de monitorizare și control în turism.

8. Eficientizarea și modernizarea administrației publice: dezvoltarea capacității administrative; întărirea legăturilor interinstituționale¹⁰.

Factorii de decizie din Primăria și Consiliul Local al orașului Săliște au fixat și *imaginea capătului de drum al acestei strategii de dezvoltare*: „Orașul Săliște va fi un centru zonal de referință cu tradiții bine conservate și cu un mediu cultural și educațional puternic, o destinație turistică atractivă, un mediu natural plăcut în care să trăiești, să muncești și să studiezi; un oraș cu autorități locale responsabile și deschise, cu cetățeni activi și o comunitate de afaceri dinamică și implicată în valorificarea oportunităților existente și viitoare”¹¹.

⁸ Sursa citată, p. 6.

⁹ Sursa citată, p. 45.

¹⁰ Sursa citată, pp. 11-13.

¹¹ Sursa citată, p. 13.

„Sibiul răstoarnă toate noțiunile noastre asupra orașelor *mici*”. Să facem însă o fandare în trecutul orașului Săliște¹². Situat în Depresiunea Săliștei, în sud-vestul a ceea ce azi este județul Sibiu, satul Săliște a avut și are o amplasare teritorială extrem de favorabilă. Decorul natural atât de frumos, priveliștea pe care o înfățișează orizontul punctelor sale cardinale au făcut din această localitate un spațiu parcă privilegiat, anume dăruit pentru o existență liniștită și bogată în împliniri.

Nu ne referim acum la elemente care țin de cadrul natural sau de reperle istorice și culturale specifice Săliștei, ci vrem doar să atragem atenția asupra farmecului pe care se pare că l-a avut satul, devenit oraș de aproape două decenii, pentru locuitorii lui și cei ce l-au vizitat, întâmplător sau nu.

Unul dintre vizitatori a fost și Constantin G. Stere sau Constantin Sterea (n. 1 iunie 1865, Ciripcău, județul Soroca, Basarabia – d. 26 iunie 1936, Bucov, Prahova), om politic, jurist, savant și scriitor român¹³. E importantă această personalitate deoarece a militat cu feroare pentru cercetarea realistă a fenomenelor sociale românești și a manifestat dragoste pentru *țărănime* și *valorile* ei.

Paginile de jurnal la care ne referim sunt rezultatul unei călătorii pe care C. Stere o face la Sibiu, fiind invitat de poetul Octavian Goga. Înainte de a edita *Patru zile în Ardeal*, va publica aceste impresii fugitive de călătorie în revista *Viața Românească* din 1906 și 1907.

Sunt 22 de capitole în care Stere descrie vizita sa la Sibiu și în unele sate din Mărginime. Ajunge cu trenul pe 6 mai 1906, pe la zece și jumătate, în Nagyseben, așa cum anunța conductorul sosirea trenului în capitala de altădată a Ardealului. Nu găsește cameră la Römischer Kaiser, azi Împăratul Romanilor (Sibiu), ci la Hotel Neurihrer.

A doua zi, pe 7 mai, vizitează Sibiul în căutarea lui Octavian Goga, ajunge și la Librăria Arhidiecezană, permanent făcând observații asupra fizionomiei și comportamentului celor pe care-i întâlnește. Felul în care reacționează oamenii constituie, pentru C. Stere, o dovadă vie a *Zweikindersystem*-ului „sub care se stinge cu încetul săsimea din Ardeal”¹⁴. (Stere se referă, bineînțeles, la regimul auto-ungar).

Sibiul îl impresionează sincer: „Sibiul răstoarnă toate noțiunile noastre asupra orașelor *mici* cu o populație de vreo 25-26 mii (...), el ne face impresia unui centru mare, și nu numai fiindcă străzile lui sunt bine pavate, are tramvai electric și lumină electrică în toate străzile, dar am numărat cel puțin 6-7 librării mari, cam tot atâtea *biblioteci publice*, mai multe muzeuri și o galerie de tablouri cum *noi nu avem în țară niciuna*, cu pânze ale vechilor maeștri (Tizian, Rubens, v. Dyk, Memling etc)”¹⁵.

Însă nu același lucru îl putem spune despre felul în care caracterizează Stere figurile sașilor pe care-i întâlnește. Are un limbaj ironic, chiar batjocoritor, se simte că are o atitudine cumva naționalistă. Iată cum se exprimă despre o familie de sași care stătea alături de masa unde el discuta cu Goga, pe terasa cafenelei Habermann: „un neamț gros, cu mustață roșie muiată în bere și cu țigara în gură, și mai ales nemțoaica-i cu un morcov drept în nas, cu ochii spălăciți, de fasole fierte, și părul în culoarea verzei veștede și vreo șapte reproducțiuni de diferite mărimi (...) nu-și mai ascunde clocotitoarea indignare, mai cu seamă când un gest al

¹² Fragmentul cu însemnărilor noastre despre vizita lui C. Stere la Sibiu și Săliște (v. „Săliștea Sibiului – de la un secol la altul”) a fost publicat în *Saeculum*, nr. 1-2/2014, pp. 167-173.

¹³ C. Stere a fost un intelectual angajat pentru rezolvarea situației țărănilor români. Pentru participarea sa la mișcarea revoluționară numită narodnicistă, Stere a fost condamnat de autoritățile țariste la ani grei de închisoare și surghiun în Siberia (1886-1892). Cel mai cunoscut roman al său este *În preajma revoluției*, apărut în opt volume între 1932-1936.

A fost cel care întemeiat și condus revista *Viața Românească*, apărută la 1 martie 1906, și a jucat un rol important în Unirea Basarabiei cu România.

¹⁴ C. Stere, *Patru zile în Ardeal. Impresiuni fugitive*, col. Căminul. Biblioteca literară și științifică, Editura Librăriei H. Steinberg & Fiu, București, [1914], p. 7.

¹⁵ *Ibidem*, p. 18.

meu mai... expresiv pune în primejdie cutele hainelor crohmlite sau bucelele părului încrețit ale tinerelor odrasle din această horticultură familiară...”¹⁶.

Ce să înțelegem pînă la urmă din *imaginea* pe care ne-o transmite C. Stere despre cei ce au contribuit decisiv la realizarea prestigiului de care se bucura atunci Sibiu?! Se întreba mereu cum de se aflau sașii în acel moment „într-o netăgăduită decădere” din cauza celui *Zweikindersystem* (a imperiului auto-ungar deci), cel care a făcut ca aceștia „să piardă de mult marile însușiri ale rasei germane”. Îl acuza pe sas că e obedient față de unguri și că face „paradă de naționalismul său maghiar”¹⁷. Stere spunea lucruri grele despre sași, fără să facă apel la cifre: „E un popor bleg și bicisnic, lipsit de vigoare și demnitate, condamnat la degenerare și pieire – astăzi ei sunt mai puțini decât acum șapte veacuri, când s-au așezat pe aicea, și golurile lăsate se cuprind de românii noștri, care le sunt superiori nu numai prin vigoarea fizică și tăria morală, prin energie și simțul de mândrie națională, dar, luați în masă, chiar prin cultură – satele lor nu pot compara cu ale noastre”¹⁸.

„Spre Săliște. «Anița crîsmărița»”. Încărcat cu asemenea gânduri negative despre sași, Stere merge la Săliște, însoțit și îndemnat de Goga, care-i spune: „Da să vezi fetele noastre din Seliște, ce frumoase și cumiști și bine crescute, deștepte și vioaie și cum joacă”. Facem aici o paranteză și observăm că *imaginea* Săliștei apare de multe prin intermediul figurii pe care o reprezintă sexul feminin, îndeosebi fetele. Nu numai poetul Octavian Goga apelează la acest procedeu, ci și istoricul P. P. Panaitescu, cel care vorbea de Săliște ca fiind satul fetelor frumoase. Și tot la figura fetelor, a fetișcanelor mai precis, se referă și C. Stere peste tot pe unde merge în Ardeal, pentru ca la Săliște să fie aproape sedus de spiritul feminității săliștencelor. Spunem asta pentru că, atunci când le întâlnește la hora din sat, organizată chiar pe *vatra* acestuia, el le testează opțiunile de lectură, le întreabă ce autori preferă dintre cei ce publicau în paginile *Vieții Românești*, revistă pe care o înființase și pe care o conducea.

Însoțit de părintele Cristea, Goga și D. Brediceanu, C. Stere trece cu landoul¹⁹ prin Cristian, se oprește apoi în Orlat la o crîsmă, aici unde întâlnește pe „Anița crîsmărița” din creația poetului din Rășinari. Este foarte important însă un episod care se petrece pe acest drum: Stere vede o inscripție în limba maghiară la trecerea peste calea ferată. Și iată întrebarea lui: „Poate fi ceva mai caracteristic pentru concepția de «stat național maghiar» decât această inscripție, menită să ferească de primejdie pe trecători, dar făcută din «patriotism» într-o limbă neînțeleasă pentru nimeni în acest ținut curat românesc, în care sașii diferitelor dialecte se slujesc între ei de limba românească?...”²⁰

C. Stere vedea în aceste inscripții amplasate și la intrările în sate o „pecete de jug”, inscripții pe care, de multe ori, țărani le distrug cu topoarele. De aceea inscripțiile n-aveau cum să se învechească, erau totdeauna noi.

Credem că Stere avea o *imaginea prea subiectivă*, eronată chiar asupra inscripțiilor în mai multe limbi, așa cum se obișnuiește de altfel și azi la noi și în alte state europene. El era revoltat mai cu seamă pe atitudinea Ungariei, „un stat poliglot și o țară de mare tranzit”, unde „toate inscripțiile de pe la gări sunt numai în ungurește”, în schimb, „în statul-gemene al Austriei, inscripțiile se fac în trei și chiar în patru limbi”²¹.

¹⁶ *Ibid.*, pp. 25-26.

¹⁷ *Ibidem*, p. 30.

¹⁸ *Ibidem*, p. 31.

¹⁹ Landoul este o trăsură de lux, cu patru locuri așezate față-n față.

²⁰ C. Stere, *op. cit.*, p. 36.

²¹ *Ibidem*.

„**Mărgăritarul Ardealului**”. C. Stere ajunge la Săliște pe la patru și jumătate după amiaza. Este întâmpinat de dr. N. Comșa, „un român zdravăn cât un munte”, fost deputat și primar al Săliștei, de notarul comunei, Nicolae Henț, și de un căpitan din armata imperială.

Suntem în 7 mai 1906. Era Duminică, iar aici se organiza horă „pe un podiș de scânduri, adăpostit de un vast acoperiș – «pavilionul de joc», lângă râu”. E impresionat însă nu atât de frumusețea săliștencelor, ci de portul lor țărănesc, pe care-l descrie cu amănunte, și de comportamentul în egală măsură al fetelor și flăcăilor (unii dintre ei, puțini, „în haine nemțești, cu o floare la butonieră”): „Înainte noastră sunt numai fete și feciori de țărani, dar când vezi cum un flăcău salută invitând o fată la joc, cum – după joc – o duce *la braț* la locul ei, cum fata, cu zâmbet discret, mlădiindu-și trupul, s-ableacă ușor spre a-i mulțumi – pierzi simțul realității, ți se pare că prin o viziune profetică zărești în viitorul îndepărtat cum poate să fie *toată* țărâtimea noastră în împrejurări fericite”.²²

Portul țăranilor din Săliște era, pentru Stere, cea mai convingătoare *imagine* a continuității, a tradiției, a rezistenței identității românești: „Toate fetele sunt în port țărănesc: o catrință, două șorturi negre lungi, înseninate jos cu două dungi discrete de cusătură aurite, în crăpăturile catrinței se vede fustă albă ca zăpada, crohmolită; o cămașă albă, cu cusături tot negre – o simfonie în alb și negru; în cap – o broboadă de mătăasă, totdeauna de o culoare discretă – viorie, vișinie, vânătă, *închise*, sau albă, foarte elegant legată, lăsând descoperite fruntea și părul înălțat din față; în picioare – păpucei cocheți, peste ciorapi negri sau albi”.²³

Cu gândul la ale lui, la cărți și la reviste, Stere poartă un dialog cu o „fetișcană oacheșă” de vreo 14-15 ani despre ceea ce îi place în revista *Viața Românească*. E un prilej să constate ce preferințe de lectură au locuitorii din Săliște, aici unde, cum observa istoricul P. P. Panaitescu, țăranii aveau biblioteci.

Eveniment comunitar: *hora satului și dansul romanul*. La un moment dat săliștenii strânși în *vatra* satului joacă *romanul*, dans tradițional românesc, „un danț de salon, combinat din jocuri naționale, foarte complicat”. Este o imagine cum nu se poate mai autentică a bucuriei depline, dar, cel mai important, este simbolul solidarității și unității comunității românești cu toți cei care împărtășesc cu ea aceeași tradiție, aceleași sentimente și valori.

Putem spune că un eveniment comunitar cum era *hora* ajungea la scopul său nobil o dată cu acest moment cu adevărat emoționant, când dispăreau diferențele de orice gen și se instala pe deplin un simțământ comunitar. Comunitatea din Săliște comunica atunci prin semnele ei cele mai subtile, acelea prin care vorbea „tradiția în partea ei cea mai sănătoasă”²⁴, în care nu-și avea locul nici urmă de discriminare: „Deliciul tuturor e un flăcău din Săliște. În *haine nemțești* cafenii, cu un enorm bujor la cheotoare; - cu pălăria-i sură căzută pe ceafă, el complică nespun toate figurile jocului, descriind cu picioarele-i parcă turbate niște desene fantastice; chiar când trebuie să stea în repaus, dânsul tropotește pe loc, ba în călcăie, ba în vârful degetelor, ba lovind un picior cu celălalt, cu capul plecat înainte, cu genunchii puțin încovoiați, fixându-și ochii cu cea mai netulburată seriozitate la vârful picioarelor. Perechea lui – un drăcușor mic și vioi, cu niște ochi mici de cărbuni lucitori – râde de abia se ține în picioare, fără să-l tulbure, în conștiința gravei misiuni ce-și îndeplinește în *hora satului*...”²⁵ (sublinierea celor două expresii este a noastră – V.A.C.)

Evenimentul numit *hora satului* i-a provocat lui Stere impresia cea mai vie despre acea mulțime de sute de oameni care alcătuiau comunitatea săliștenilor, o impresie pe care ar fi avut-o peste tot în Ardeal: „*sănătatea* – multă sănătate trupească și sufletească: nu vezi fețe

²² *Ibidem*, p. 42.

²³ *Ibidem*, p. 43.

²⁴ Ion Dur, *Introducere în cultura română*, note de curs, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, an. univ. 2011-2012.

²⁵ C. Stere, *op. cit.*, pp. 45-46.

galbene, trupuri chircite, chipuri mohorâte... Nu e de mirare, că cu atâta sănătate se îmbină atâta frumusețe!...Câtă finețe în trăsăturile figurii, câtă grație în mișcări, câtă mândrie în ținută, câtă demnitate conștientă în priviri, la acești țărani... *țărani*, o Doamne!...”²⁶

Bani și cultură. C. Stere analiza (în capitolul VI al impresiilor sale fugitive), cu multe detalii, „situația economică și culturală” a Săliștei. Autorul aruncă „o privire în trecut” și se folosește de informații dintr-o scriere a lui I. Lupaș, *Câteva pagini din trecutul comunei Seliște* (Sibiu, 1903).

Subliniază încă de la început că Săliștea era o veche așezare *românească*, în care continuitatea vieții ei sociale era evidentă: pe la 1570 era primar Coman Comșa, iar după 336 de ani se afla în fruntea Săliștei tot un *Comșa*. O situație față de care exclamă cu satisfacție: „Câți «prinți» de ai noștri ar putea să-și stabilească o genealogie, de aproape patru veacuri, ca acest «țaran», care nici în fața unui ministru n-a voit să-și lase portul românesc?”²⁷

Vorbind de forța comunității săliștene în fața unor hotărâri pe care autoritățile de la Sibiu²⁸ voiau să le impună, Stere constata: „Această energie și putere de stăruință ne poate lămuri și succesele Săliștei în sfera economică și, în consecință, propășirea ei culturală”.²⁹ Accentuează însă faptul că satul Săliște datora starea lui prosperă culturii și, în egală măsură, armeei moderne a „asociațiunii și cooperațiunii”³⁰, strategii prin care s-a asigurat bunăstarea și fondurile necesare culturii și învățământului de aici.

C. Stere observa că acea „armă triumfătoare a țărănimii de pretutindeni” – *asocierea și cooperarea* –, reprezenta instrumentul economic principal care a luat naștere prin înființarea cu câteva mii de coroane acelei „Case de păstrare (reuniunea) din Săliște” (1884). Fondul de rezervă al acesteia a fost cel care a permis nu numai bunăstarea săliștenilor, ci și finanțarea evenimentelor care au dat *identitate și imagine* comunității lor, fără ca ei să aibă nevoie de vreun ajutor din partea statului.

Și pentru că vorbim de *imaginea culturală* de atunci a Săliștei, observăm un lucru pe care azi cu greu îl putem concepe. Aceeași „Casă de păstrare” punea la dispoziția intelectualilor din sat (prim-preotul, protopopul, notarul, învățătorii etc.) suma de 5.000 de coroane pentru a putea înființa o „*lăptărie cooperativă*”, pentru ca gospodinele din Săliște să nu piardă nici un pahar cu lapte fără rost”.

Dar ce legătură avea acea „lăptărie cooperativă” cu sfera culturii? Una foarte exactă și extrem de profitabilă: 25 % din profitul net al acestei structuri era destinat *premiilor economice*, iar dobânzile fondului de rezervă formau *fondul cultural* pentru școli și alte structuri. Este aici și secretul care a făcut ca, la Săliște, *spiritul de asociere* să fie fertil și să genereze multe societăți cu scopuri economice, culturale și filantropice. Dintre acestea, cele mai importante erau: asociația meșteșugarilor: „Reuniunea meseriașilor din Săliște”; societatea de lectură, cu o „Cazina publică”; „Grădina publică”; „Reuniunea de cântări”; „Societatea de înfrumusețare a Săliștei”; „Reuniunea de înmormântare” ș.a.

Și după ce arată că la școala din Săliște se predă și „cântarea din pian” („Dumnezeule sfinte, fete de țaran, *țărance-românce*, care cîntă la pian!”), Stere face gestul unei emoționante plecaciuni: „Pălăria jos, domnilor, înaintea acestor oameni *liberi*, care sunt mândri de numele de *țaran*, care n-au cunoscut iobăgia, care șapte veacuri au putut ține frâu

²⁶ *Ibidem*, pp. 46-47.

²⁷ *Ibidem*, p. 51.

²⁸ Era vorba de cererea de „ștergere a dijmelor” pe care săliștenii o înaintaseră încă din 1773 și la care autoritățile au răspuns agresiv în 1774, când magistratul sibian a hotărât trimiterea la Săliște a unei comisii însoțite de „o companie de cătane înarmată”. Revolta săliștenilor a învins în timp, căci un proces constituit atunci a continuat cu episoade dramatice până în 1874, când judecata s-a sfârșit prin „biruința desavîrșită a săliștenilor”.

²⁹ C. Stere, *op. cit.*, p. 54

³⁰ *Ibidem.*, p. 55.

poftelor «magistratului» din Sibiu și care, și în viitor, vor ști să zădărnicească toate încercările de subjugare, realizînd în viața lor frumoasă de sat, *adevărat* românesc, idealul unei democrații sănătoase și temeinice!».³¹

Vizita lui C. Stere la Săliște se încheia seara, 7 mai 1906, când, pe la ora șase, merge pe terasa de la „Casina publică” împreună cu părinții Cristea și Ivan, d-rul Comșa, căpitanul Floran, alți muafiri și câțiva tineri sălișteni. Domnișoara Florica – „un tip din acele blonde de miazăzi, cu razele soarelui împletite în păru-i bogat, cu o piele aurie de piersică pe obrăjorii fragezi, înaltă, mlădioasă și subțirică” – pune „vârf” dorului de ce nu mai poate fi, iar Gheoghiță lăutarul cîntă niște învârtite îndrăcite. Toată lumea cîntă, cheful ia „proporții homerice”, pentru ca, la final, să se lase tăcerea.

Arhiva Săliște între monument și document

Muzeul Valorilor Săliștene. Este un lăcaș inaugurat în anul 1978, cu prilejul primei ediții a întîlnirii „Fiilor Satului” de la Săliște. De-a lungul timpului, clădirea unde astăzi se află muzeul a funcționat și o stație de radioficare a comunei, biblioteca comunală, care mai târziu a fost mutată la Căminul Cultural.

Clădirea care găzduiește muzeul a fost donată de către profesor universitar Denis Buican Peligrad, fiul fostului proprietar al casei, Dumitru Peligrad.

La parter se află documente care vorbesc despre istoricul orașului Săliște, participarea săliștenilor la evenimentele mai însemnate din trecutul României, dezvoltarea economică și culturală și istoria școlii de la Săliște.

La etaj se găsesc documente ale oamenilor de seamă pe care i-a dat Săliștea în secolele XVII, XIX și XX, iar o cameră din clădire este rezervată membrilor Academiei Române.

Muzeul este rodul activității mai multor generații de preoți, care au slujit în bisericile din Săliște și au conștientizat rolul și mesajul lor în timp. În urmă cu peste 100 de ani, la inițiativa Bisericii, a fost pusă piatra de temelie a Muzeului Parohial de astăzi.

În prima sală de expoziție, se păstrează Iconostasul bisericii din Gruș, datând din 1874, o colecție de icoane pe lemn, o cruce și ușile împărătești care au aparținut bisericii de Vale, documente importante pentru istoria Săliștei, și prima ediție a ziarului Tribuna.

În a doua sală este expusă o colecție de cărți bisericești, scrise cu litere chirilice (cea mai veche carte datează din 1707 - Evanghelie), o colecție de icoane pe sticlă din sec. XIX, icoane pe lemn datând din anul 1786 și o colecție de obiecte de cult.

Sala următoare este amenajată sub forma unui interior țărănesc, cuprinzând obiecte de uz casnic și mobilier vechi. Tot aici sunt expuse și două costume de port popular săliștenesc.

A patra sală poartă denumirea de „Sala Personalităților Săliștei”, datorită faptului că aici se află câte un mic istoric al oamenilor de seamă ai Săliștei și tablouri ale acestora. În una din vitrinele încăperii se află „Cartea de Aur” a muzeului, datând din anul 1911; această carte a fost binecuvântată în Biserica Mare de protopopul Săliștei, Ioan Lupaș, în anul 1918. Introducerea este scrisă de Ioan Lupaș, iar în cuprinsul ei au scris persoanele care au vizitat muzeul. Pe prima pagina se găsesc semnăturile regelui Ferdinand, reginei Maria și fiicei lor, Ileana (1 iunie 1919); pe o alta pagină, găsim semnătura regelui Mihai (6 octombrie 1935).

În a cincea sală se găsește o bibliotecă parohială, care cuprinde un număr de 2500 de cărți care fac din Muzeu un adevărat izvor de tradiții, credință și spiritualitate românească.

Muzeul Parohial. Frumoasa clădire a Protopopiatului Ortodox Săliște, situată în Piața Eroilor, sau Chiațul vechi, cum spuneau bătrânii Săliștei, adăpostește un muzeu care exprimă

³¹ *Ibidem*, p. 60.

voința și mai ales cultura săliștenilor. Săliștea a fost și un bastion al păstrării credinței ortodoxe, dând și un martir – pe Oprea Miclăuș. Nu întâmplător C. Stere a scris că „Săliștea este Mărgăritarul Mărginimii”.

Piatra de temelie a muzeului a fost pusă în urmă cu peste o sută de ani de către Reuniunea de femei din localitate și de către istoricul Ioan Lupaș, care aproape 10 ani a fost protopop în Săliște (1909-1918). Muzeul deține peste 350 de piese de o mare valoare (și se îmbogățește în continuare prin donații).

O preocupare deosebită în anii noștri a avut-o preotul Romul Roșca, fiu al Săliștei, care a dotat muzeul cu mobilierul necesar. Protopopul Ioan Ciocan, preoții Romul Roșca și Nicolae Bădilă, cărora li s-a alăturat și o muzeografă, s-au preocupat de buna funcționare a muzeului, conservarea pieselor. Muzeul nu este mare, piesele sunt expuse în patru săli.

În prima sală, pe pereți sunt mai multe tablouri. Primul este al lui Dionisie Romano (Dumitru Romano, înainte de intrarea în viața monahală). El a ajuns episcop de Buzău și a donat Academiei Române o valoroasă bibliotecă, cu multe manuscrise vechi. A fost ales membru de onoare al Academiei. Pe aleea academicienilor din marele Târg al Săliștei a fost ridicat și un bust.

Urmează apoi tabloul istoricului Ioan Lupaș, precum și un mare tablou, pictură pe pânză, care îl înfățișează pe Ioan Lupaș, cu crucea în mână în mijlocul credincioșilor. Până la instalarea socialismului, tabloul era expus în frumoasa sală festivă a actualului Liceu Ioan Lupaș. În vitrine putem vedea scrierile istoricului, un alt săliștean, Onisifor Ghibu, care a fost și el membru al Academiei. Găsim și o veche icoană, pictură pe lemn a lui Iisus Hristos.

În sala a doua se găsește tabloul judecătorului Ion Maxim Rujan, care, în anul 1884, a fondat prima bancă din Săliște „Casa de păstrare”, institut de credit care va ajuta financiar școlile din Săliște și construirea Catedralei din Sibiu. Mai putem vedea și un tablou al unui bun medic, Nicolae Comșa și al lui Dumitru Comșa, cu studii politice la Paris, precum și un frumos costum săliștenesc, un cojoc cu vidră, căpătâie etc.

Să mergem mai departe. În sala a treia, sunt expuse cărți vechi, tipărite cu litere chirilice, între care *Evanghelia din 1707*, *Molitvelnic din 1833*, *Octoih Buda din 1811*, *Minei din 1804 și 1846* și diferite obiecte de cult.

În sala a patra, pe lângă multe cărți vechi tipărite cu litere chirilice, găsim și o colecție a ziarului *Tribuna*, inclusiv primul număr. Se păstrează și arhiva protopopiatului cu date prețioase privind activitatea bisericească și școlară. Tot în arhivă se află și o scrisoare din anul 1849, semnată de mitropolitul Andrei Șaguna, precum și comunicarea Academiei Române din București, prin care i se comunică istoricului Ioan Lupaș că, la data de 6 iunie 1914, a fost ales membru corespondent al Academiei, la secțiunea istorie (mai târziu va fi ales membru plin).

Muzeul deține și o Diplomă imperială din anul 1840, dată de împăratul Ferdinand al Austro-Ungariei, o valoroasă bibliotecă cu aproape 700 de volume, care este creația lui Ioan Lupaș, cel care a insistat pentru înființarea de biblioteci în școlile și bisericile care făceau parte din protopopiat. Găsim, de asemenea, și numeroase icoane pictate pe sticlă.

Cei care vizitează muzeul pot să-și exprime părerile în Cartea de Aur a Ctitorilor și Binefăcătorilor Sf. Biserici greco-ortodoxe din Săliște, deschisă în anul 1911. În introducerea cărții, frumos caligrafiată, este reprodusă o cuvântare a protopopului Ioan Lupaș rostită din amvonul Bisericii Mari, în anul 1918, după ce s-a întors din leagănul de la Sopron (Ungaria) unde a fost dus deoarece și-a manifestat prea mult bucuria pentru intrarea, în anul 1916, a României în război alături de puterile Antantei, pentru dezrobirea Ardealului. Cuvântarea începe așa: „a cerceta și cunoaște trecutul este nu numai o datorie de evlavie și recunoștință, ci și un lucru deosebit de trebuincios și folositor” și „rostul istoriei este ca prin cunoașterea trecutului să înțelegem prezentul și să putem îndrepta viitorul”. Înțelepte cuvinte de care ar trebui să țină seama și cărmuitorii de azi ai României.

Cartea de aur, prin conținutul ei, este mai valoroasă decât metalul galben. Pe prima pagină a celor care au vizitat Săliștea găsim semnăturile regelui Ferdinand, reginei Maria și a fiicei lor Ileana, care, fiind în exil, se va călugări la o mănăstire ortodoxă din America, statul Pennsylvania, unde a fost stareță. Familia regală a vizitat Săliștea la data de 1 iunie 1919.

Tot Cartea de aur consemnează prezența în Săliște, la data de 6 octombrie 1935, a regelui Carol al II-lea, însoțit de fiul său Mihai, pentru inaugurarea șoselei Săliște, Jina, Novaci în Gorj, cunoscut de atunci ca "Drumul Regelui". Cartea conține sute de semnături ale celor care au vizitat muzeul, între care și alte culte decât cel ortodox, ca de exemplu: delegația Bisericii Protestante din Utrecht (Olanda) și Centrul Catolic din San Antonio, Texas (USA).

Cei care aveți drum prin Săliște, nu pregetați, intrați în muzeu! La ieșire veți fi mai bogați sufletește.

Podul lacătelor: obicei împrumutat. Fără să fie izolat de procesul globalizării care se petrece în România și în alte state europene, orașul Săliște acceptă influențele cu un ritm aparte și nu se lasă prea repede și prea mult pătruns de efectele (post)modernizării. Prin structurile de mentalitate ale locuitorilor săi, prin comportamentul lor rezistent față de valurile noilor transformări, localitatea își păstrează nemodificate principalele trăsături care i-au conturat până acum identitatea.

Nu vorbim aici de confortul material al săliștenilor care, pentru o bună parte, a cunoscut un salt calitativ, după cum nu discutăm nici de nivelul inițiativelor celor care s-au angajat de la Revoluție încoace în afaceri de tot felul, benefice pentru comunitate. Vorbim mai degrabă de încercări de sincronizare cu unele atitudini culturale sau obiceiuri, gesturi pe care le-au făcut înainte de toate tinerii.

Un asemenea gest este cel ce exprimă imaginea afectivității reciproce, a iubirii pe care și-o mărturisesc cei proaspăt căsătoriți prin amplasarea unui lacăt pe balustrada podului de peste Râul Negru. Este chiar podul situat în fața Casei Căsătoriilor, cel peste care mirii trec imediat după ce trăiesc emoțiile oficializării căsătoriei lor de către primarul orașului.

Îndrăgostiții deveniți soți leagă lacătul de o bară a podului, iar cheia, simbol al libertății și al rebeliunii, este aruncată în râu..

Obiceiul nu este, desigur, inventat de sălișteni, întâlnim asemenea reflexe în mai multe așezări europene, dar poate cel mai celebru pod cu lacăte este cel din Köln. Se pare că tradiția acestui mod de a fi a început în Franța, unde un cuplu de îndrăgostiți, pentru a-și declara dragostea eternă, au legat un lacăt cu numele lor de gardul unei catedrale. Este însă un obicei care, în unele cazuri, poate crea mici probleme edililor localității. Chiar în Franța, de exemplu, Podul Artelor din Paris înfățișa zilele trecute imaginea atât de bogată în sute și poate mii de lacăte care stau suspendate deasupra Senei și care au făcut ca balustrada podului să cedeze sub greutatea periculoasă a lacătelor.

Mai nou, la Sibiu, Podul Minciunilor sau al Mincinoșilor a devenit, și el, locul unde se vor pune lacăte peste lacăte – zilele trecute, o știre ne anunța că s-au amplasat deja peste 30 de lacăte.

În practicarea acestui obicei, care impune o imagine asupra familiei, se folosesc fără îndoială elemente care au funcție simbolică. Simbolul este un procedeu expresiv prin care se sugerează o idee sau o stare sufletească și care înlocuiește o serie de reprezentări. „Cheia către inima mea” este metafora unei iubiri exclusive, un simbol cu semnificații mistice și magice. Cheia este motivul, iar lacătul reprezintă dovada.

De altfel imaginea lacătului care nu poate fi deschis de către oricine a fost de-a lungul timpului o metaforă a fidelității casnice, ca simbol al dedicației, al închiderii pe vecie. Cheile reprezintă puterea de a deschide și închide, a încarcera sau a elibera, marcând începutul unei noi etape din viață odată cu trecerea la statutul de căsnicie.

Încuietoarea și cheia au avut o semnificație aparte și în folclor și în basme, fiind simboluri ale magiei și puterii. O temă favorită a fost reprezentată în folclor și de pierderea și regăsirea cheii, după cum tot cheia a fost un simbol evocator al predării unei cetăți. Cum știm și din ceea ce vedem azi, unul din cele mai mari onoruri acordate unei persoane constă în predarea „cheii orașului“, gest care semnifica, în trecut, declararea unui individ ca om liber în fața comunității, garantându-i-se astfel libertatea de a pleca și a veni din sau în acea localitate.

Două întrebări se ivesc însă în mintea noastră atunci când suntem față în față cu acest obicei. De ce, în primul rând, s-a făcut apel la un asemenea obiect cum este lacătul și, în al doilea rând, de ce acesta este amplasat pe balustrada podului unui râu?

În ceea ce privește imaginea lacătului, intuiția omului de rând este foarte exactă. Dacă vrei să ai siguranța păstrării unui bun – și familia are un asemenea statut –, atunci apelul la un instrument precum lacătul este soluția cea mai oportună. *Love padlocks*, sau lacătele dragostei, reprezintă astfel obiceiul de a prinde împreună cu partenerul de viață un lacăt de un pod, sau chiar de un alt loc public, și de a arunca apoi cheile într-un râu. E folosit de îndrăgostiți pentru a-și arăta reciproc dragostea.

Dar lacătul face corp comun cu un pod și, în egală măsură, cu o apă curgătoare. Podul este simbolul trecerii, simbolul traversării, malurile unui râu sunt viețile fiecărui partener dintr-o căsnicie. Pe de altă parte, podul peste râu simbolizează legătura pur și simplu, dar poate fi vorba și de timp și spațiu, de efortul care leagă două destine, iar trecerea peste râu poate semnifica trecerea peste o prăpastie adâncă, peste necazuri de tot felul.

Simboluri de acest gen traduc într-un fel mentalitatea omului de la țară; dacă nu este lacătul ca element de siguranță, el va afla alt obiect care simbolizează același lucru. Țăranul este dependent de superstiție, de cunoașterea simplă dar nu simplistă.

Casina Română. Profesorul și lingvistul Vasile Ursan, și domnia sa un săliștean, mi-a reamintit de reuniunea de lectură „Casina Română”. O structură care a fost întemeiată la 7 iulie 1878, de Ion Maxim³². Pe terasa acesteia, în mai 1906, C. Stere, alături de Hențiu, Goga, D. Brediceanu și alți intelectuali, încheiau o zi de cunoaștere a tradițiilor săliștene.

Unul dintre cele mai importante aspecte ale activității Casinei l-a constituit organizarea de șezători literare. La acestea participau, pe lângă membrii „reuniunii de lectură“, oameni de cultură din toată zona Mărginimii, redactori și colaboratori de la publicațiile sociale și culturale ce apăreau la Sibiu. Nu de puține ori, la șezătorile Casinei citeau din scrierile lor scriitori și poeți din cele mai importante orașe ale Transilvaniei, cât și din cele aflate în Principatele Române, mai cu seamă din București și din Iași.

Aceste șezători culturale au căpătat, în scurt timp, caracterul unui cenaclu literar. Aici se citeau scrieri (poezii, proză, scrieri istorice, sociale etc.) originale, dar și traduceri din literatura universală. În discuțiile care se purtau, se făceau aprecieri asupra celor citite, se dezbăteau probleme culturale și sociale de interes național etc. Chiar dacă, de multe ori, discuțiile nu aveau un ridicat nivel științific și cultural, ele erau călăuzite de dragostea pentru cultură, bunul simț și bunul gust pe care mărginenii le-au avut și le au și acum.

Cu timpul, șezătorile literare organizate de Casina Română din Săliște s-au transformat din simple seri în care se lecturau poezii, scrieri în proză sau articole din diverse publicații, în adevărate ședințe ale unui cenaclu literar, atât de necesar intelectualității din Mărginime și din Sibiu. Nume mari precum Octavian Goga sau George Coșbuc își prezentau pentru prima dată operele la Casina Română din Săliște.

Odată cu stabilirea la Sibiu a redacției revistei *Luceafărul*, activitatea Casinei din Săliște a căpătat noi valențe. Octavian Goga, Octavian Tăslăuanu, ceilalți redactori și

³² Judecătorul Ioan Maxim (1837-1890) a fost bibliotecar al ASTREI, la Sibiu, în perioada 1871-1872.

colaboratori ai prestigioasei publicații participau frecvent la șezătorile culturale de la Casină, unde citeau din scrierile lor în fața intelectualilor prezenți (din Săliște sau din alte centre culturale). Legătura dintre intelectualii din Sibiu și Casina din Săliște este atât de strânsă, încât orice personalitate culturală din Regatul României care vizitează Sibiul este îndemnată stăruitor să cunoască „Mărgăritarul Ardealului“, cum numea Octavian Goga Săliștea.

În decursul existenței sale, Casina Română din Săliștea fost gazdă a numeroase personalități din România și din străinătate: Iosif Vulcan, Ion Slavici, Virgil Onițiu, Zaharia Bârsan, Andrei Bârseanu, Toma Ionescu și fiul său, Take Ionescu, I. A. Basarabescu, Nicolae Iorga, Barbu Ștefănescu Delavrancea, Constantin Stere, Caius Brediceanu, Aurel Vlaicu, generalul francez Henri Berthelot, savantul Henri Focillon, diplomatul și scriitorul spaniol Ramon de Bastera și mulți alții.

Cea mai exactă și mai sugestivă descriere a Casinei și a atmosferei de acolo, a problemelor de care erau frământați intelectualii sălișteni, probând și gradul lor de cultură, aparține scriitorului Duiliu Zamfirescu. Acesta face și un portret detaliat al animatorului vieții social-culturale din Săliștea acelor vremi, notarul Nicolae Hențiu. Vedem, așadar, că „Reuniunea de lectură «Casina Română»“ din Săliște, datorită muncii stăruitoare a intelectualilor din Mărginime și din Sibiu, a devenit un focar de cultură, având și rolul unui adevărat cenaclu literar, unde s-au format și s-au afirmat personalități de prim rang ale culturii noastre naționale. Marele merit al acestei instituții este, totuși, acela de iradiere, de răspândire a culturii în rândul poporului. Din păcate, activitatea, atât de frumoasă, de bogată și atât de benefică pentru cultura românească, desfășurată de Casina Română din Săliște în peste o jumătate de secol, a fost curmată, după al doilea război mondial, odată cu instaurarea regimului comunist în România.

Un alt aspect al activității membrilor Casinei l-a constituit și înființarea unui muzeu etnografic în Săliște. Acesta a fost amenajat în casa Paraschivei Dădârlat din Foltești nr. 33431, fiind vizitat de aproape toate personalitățile (române și străine) care au trecut prin Săliște.

Membrii Casinei s-au implicat direct în activitatea de culturalizare a locuitorilor din Săliște și împrejurimi, participând ca interpreți și/sau instructori ai formațiilor artistice din Săliște (corul „Reuniunii române de cântări“, formația de teatru a „Reuniunii meseriașilor“ etc.); așa este cazul compozitorului și dirijorului Nicolae Oancea, prof. Iuliu Crișan, prof. Alexandru Iosof, protopopul dr. Dumitru Borcea, ec. Bucurel Borcea, prof. Petru Gherman (al lui Veta lui Lăpădat din Foltești), Aurelia Pop-Florian, Marina Iacob, Nicolae Roman cu soția, Ionel Comșa, Veturia dr. Stroia, dr. Onisifor Soră, Veturia Popp, Ioan Iacob, prof. Constantin Iosof, surorile Veti și Nuți Comșa cu fratele lor Mișu Comșa, Gh. Miha, Ion Salomie etc.

Intelectualii și-au alăturat și o seamă de meseriași foarte talentați, cu care au pregătit și au reprezentat diverse piese de teatru, din repertoriul național și universal, reviste (de exemplu, revista satirică *Cuculeul*, concepută de sălișteanul Sorin Banciu) și chiar operete (cum a fost *Din vremuri trăite*, de Iuliu Crișan). Merită amintiți, dintre aceștia, Ioan Dădârlat (pălărier), Nicolae și Oprea Bucșan (tăbăcari), Nicolae Popa (vopsitor), Ioan Hanciu (tâmplar), Nicolae Roșca (tăbăcar), Valer Țifrea (comerciant), Ioan Șteflea (croitor), Ioan Gherman (pantofar), Dumitru Țața (lăcătuș), Ioan Mețiu (tâmplar) etc.